

Lord of the Kring

Inleiding

Leerkrachten en groepsbegeleiders hebben het wel eens over een goede klas of een leuke groep. Een andere keer hebben ze het dan weer over een moeilijke klas of een lastige groep. Wat mij opvalt als ik hen beluister is dat zij in beide gevallen spreken over de sfeer, samenhang en samenwerking in een groep alsof het iets is wat hen overkomt. "Die groep is nu eenmaal zo", hoor ik hen zeggen. Als je ervan uit gaat dat een groep inderdaad zus of zo is, dan geeft dat aan dat je een groep ziet als een statisch gegeven. Dat is een groep of een klas allerminst.

Een dynamisch gegeven dus. Maar hoe ga je, hiermee om? Kijk je toe als een toeschouwer langs de zijlijn? Vervul je de rol van scheidsrechter of politieman om ongelukken te vermijden? Of neem je de rol van coach op, in de hoop het groepsproces te kunnen (bij)sturen? Ik mag hopen dat je een beetje van al deze rollen in je arsenaal hebt Want met dit arsenaal kan je het groepsproces sterk beïnvloeden.

Een diversiteit aan stijlen is een troef voor een leerkracht. Om die troeven volop te laten renderen is het goed om die te koppelen aan bruikbare werkvormen. Eén van de werkvormen bij uitstek om een groep te laten groeien is het kringgesprek. Het woord zegt het zelf: een specifieke opstelling waar een natuurlijke kracht van uit gaat en dit gericht op het gesprek, op communicatie dus. Aan de hand van deze workshop hoop ik samen met jullie na te gaan wat de meerwaarde kan zijn van het kringgesprek, hoe je zo'n gesprek kunt structureren en op welke manieren je zo'n kringgesprek kan organiseren.

Doelstellingen:

- De kracht van de kring ervaren
- Meer halen uit je kringgesprekken
- Het kringgesprek vaker, spontaner en soepeler hanteren

Noot: Waar in de tekst "hij" staat, slaat dit niet eenzijdig op het mannelijk geslacht, maar is de tekst eveneens van toepassing op het vrouwelijke geslacht.

Instapoefening:

We starten met een logische rij. Na elke rij kunnen de deelnemers per twee of per drie de gestelde vragen aanvullen: Waar ik van genoot de afgelopen week was... . Wat ik bijzonder vind aan mijn werk is... Wat ik verwacht van deze sessie is...? Na de drie gesprekjes overlopen we de drie vragen en inventariseren we de verwachtingen.

We kijken ook al voor een eerste keer naar de werkvorm en de stijl van de trainer.

Waarover gaan we het hebben?

We maken samen een lijst met leuke of nuttige onderwerpen.

Verschillende opstellingen

We voeren achtereenvolgens een kort gesprek in verschillende opstellingen. We starten met een gesprek vanuit de traditionele klasopstelling: op de stoel achter de banken. Na de rijen passen we de ruimte aan en zitten we in een U-vorm, weerom achter een bank of een tafel. We laten de tafels voor wat ze zijn en zitten in een hoefijzervorm. Uiteindelijk sluit het hoefijzer zich en gaan we in een kring zitten. Bij elke stap gaan we na wat de voor- en de nadelen kunnen zijn en wat dit als consequentie heeft voor onze aanpak.

De kracht van de kring

In een kring zitten geeft meteen een grote symboolwaarde.

- Een kring heeft **geen begin en geen einde**. Het is een cliché , maar in deze context is het eerder een streven dan een statement. Als de kinderen ervaren dat de kring begint of eindigt bij de leerkracht of gespreksleider (het kan ook een leerling zijn) geeft dat aan dat zij nog sterk afhankelijk zijn van die leidende figuur. In een groep die de gespreksregels goed beheerst en respecteert, verdwijnt de gespreksleider a.h.w. in de groep. Het geeft ook aan dat de moderator op onopvallende manier de groep leidt. Hij eist geen hoofdrol op, maar stelt zich ten dienste van de groep, de inhoud en de voortgang van het gesprek.
- Iedereen die in de kring zit is **gelijk aan de ander**. Je kunt niet meer of minder in de kring zitten. Ook niet vooraan of achteraan. In het beste geval zit je naast de juf. Het is dan nog zeer de vraag of dat iets positiefs is. Voor de één zal het een beloning zijn, voor de ander een straf. Als de moderator deze gelijkwaardigheid qua plaats ook nog eens kan vertalen naar een gelijkwaardigheid in het gesprek, dan creëert hij een fundamentele basis voor een veilig groepsgebeuren.
- Omdat er **geen obstakels** staan, zijn de deelnemers gedwongen om rechtstreeks te communiceren. Achter iemands rug bezig zijn is hier onmogelijk. Ook op tafel slaan om je argumenten kracht bij te zetten kan niet. Je verstoppen zou al te veel opvallen. Hoewel ik geloof dat het hier een absolute troef is, moeten we er ons steeds van bewust zijn dat er ook een keerzijde is aan deze rechtstreeksheid. Spreken in een groep, spreken tot een groep, je eigen mening formuleren ...het blijven uitdagingen voor de meer onzekere kinderen. Daarom denken we in deze workshop ook na over drempelverlagende stappen die we kunnen zetten.
- Verder is er ook het gegeven van **de fysieke nabijheid**. Voor sommigen is een kring te nabij, te beklemmend en zelfs bedreigend. In andere groepen ervaren de deelnemers de kring als knus en uitnodigend. Alleen al door te kijken naar het non verbaal gedrag van de deelnemers, leer ik als gespreksleider veel over hoe

ze de kring beleven. Als het goed is, kun je via enkele gerichte werkvormen en een open houding er in slagen om de initiële afwachtende houding te laten wegebben, zodat de deelnemers voelen dat ze open kunnen communiceren. Blijft de onzekerheid en de afwachtende houding, dan speelt er mogelijk iets anders mee. Benoem dan wat je ziet of hoort (zonder te interpreteren) en vraag aan de groep hoe dit komt. Het wordt ongetwijfeld een moeilijk gesprek, maar wel noodzakelijk.

Instrumentaal

Het leiden van een kringgesprek is als het leren bespelen van een instrument. Aanvankelijk leer je de theorie. Met vallen en opstaan leer je het instrument met je handen te manipuleren. Na een tijd beheers je ook de noten en de grepen. Je leert liedjes spelen. Later kun je eender welke partituur spelen en misschien kom je zo ver dat je kunt improviseren.

Dit beeld geldt ook voor het leiden van kringgesprekken. Aanvankelijk is het wat zoeken, maar mits oefening ga je spelen met de werkvorm. Er komt een tijd dat je eender welke groep over eender welk onderwerp aan de praat krijgt.

Enkele vuistregels

- **Een cirkel is geen ovaal:** Zorg ervoor dat de kring zo rond mogelijk is. Zo kan iedereen elkaar zien en benut je ten volle de sterktes van een kring. Het lijkt een detail, maar door hier over te waken geef je ook aan dat je de werkvorm au serieux neemt.
- **Maak afspraken:** Zoals bij elke werkvorm is het maken van afspraken een essentiële stap om efficiënt te kunnen werken. Het maakt deel uit van elk groepsvormingsproces. (Stanford) Laat de afspraken zo veel mogelijk vanuit de kinderen komen. Dat vergroot de betrokkenheid en maakt het gemakkelijker om de afspraken bij te schaven. Afspraken maken lukt vaak vlot, maar ze naleven is en blijft een leerproces.
- **Regisseer het gebeuren / Grenzen bewaken:** Afspraken alleen zijn niet genoeg. Ze moeten nog nageleefd worden ook. Aanvankelijk zal jouw rol daarin bepalend zijn. Hou er rekening mee dat je in het begin van een schooljaar de gesprekken wat strakker zult moeten leiden.
'Streng, maar rechtvaardig' zingen de rechters. Een bruikbaar motto als je een kringgesprek leidt. Sta er op dat je iedereen laat uitspreken. Enkel wie het woord vraagt, spreekt. Roep inbrekers tot de orde. Leg de groep stil indien nodig. Door strak maar invoelend en fair op te treden, dwing je respect af
Ook zonder woorden kun je heel sturend optreden, door b.v. te gaan staan, door met je ogen te spreken of mensen aan te wijzen. Let er wel op dat je evenzeer voldoende 'beloont'. Bedank deelnemers voor hun bijdrage. Benoem de goede gang van zaken en druk je waardering uit. Laat dit ook door de groep benoemen door naar de beleving te polsen. Zo creëer je een evenwicht tussen begrenzen en motiveren.
- **Het recht om te passen.** Elke deelnemer heeft het recht om te passen. Soms is de vraag te moeilijk, soms is hij te persoonlijk, soms was iemand even niet bij de les. Dit recht geeft de deelnemer een uitweg om met deze omstandigheden om te gaan. De gespreksleider doet er goed aan om dit recht niet alleen te benadrukken maar ook om het onvoorwaardelijk toe te passen. Als deelnemer mag je (n)iets zeggen.
- **Luisteren:** Stimuleer een goede luisterhouding. Dit kan in de eerste plaats door het goede voorbeeld te tonen. Maar ook door eens samen stil te staan bij wat luisteren nu precies inhoudt. Ook hier gaat het om een vaardigheid die getraind moet worden. Rome is niet gebouwd in één dag. Vandaar dat sommige leerkrachten luisterlessen integreren in hun curriculum.

extra: Maak met de letters van het woord luisteren eigenschappen van goed luistergedrag.

- **Wees bewust van je rol**: Over de rol van de begeleider kunnen we vele pagina's vullen. Bewust zijn van je eigen rol tijdens het gesprek is een goed begin en heel belangrijk. Soms heb je meerdere rollen tegelijk te vervullen: Die van de moderator die doorvraagt, open trekt en diepgang probeert te creëren, diegene die ervoor zorgt dat de regels en afspraken nageleefd worden, de motivator die de deelnemers aanmoedigt, de deelnemer aan het gesprek, de temporegelaar,...(cfr Elton John). Die rollen gelijktijdig invullen vergt heel veel van een leerkracht of een begeleider. Gun jezelf daarom de tijd om hierin te groeien Via zelfreflectie, video-opnames, een bezoek van een collega, feedback van de deelnemers, versterk je het groeiproces.
- **Ieder zijn waarheid**: Binnen het concept van de sociale vaardigheden bestaan er geen foute antwoorden. Dit geldt natuurlijk niet voor alle andere vakken, maar het is vaak een goed vertrekpunt. Het dwingt ons om respect op te brengen voor ieders inbreng. Het leert jonge mensen het woord respect toe te passen in de praktijk. En dat kan hard werken zijn. Diametraal tegenover elkaar staan qua mening en toch door één deurgat kunnen is immers geen evidentie. Maar hoe respectvoller we elk antwoord accepteren, hoe gemotiveerder de deelnemers zullen zijn om hun inbreng te doen. Hierdoor wordt het palet aan ideeën, indrukken en gevoelens steeds rijker. Let wel: ook hier moet de moderator de grenzen bewaken. Eender wat zeggen ten koste van eender wie kan niet. Sta er op dat leerlingen herformuleren vanuit een ik-boodschap en zonder beledigend te zijn naar elkaar toe.

Enkele praktijkvoorbeelden

De kring met het individuele voordenkertje: Geef de deelnemer een individuele opdracht voor het kringgesprek. Dat kan een huiswerk zijn: zoek iets op, spreek thuis iemand aan, denk zelf na over een bepaald thema,... In de klas wordt dit dan: noteer voor jezelf, teken een ..., denk na over, wat vind je van...? Als leerlingen deze stap getrouw invullen, verlagen ze voor zichzelf de drempel om straks hun inbreng te doen. Ze hebben voor zich zelf al hun gedachten geordend. Ze komen voorbereid aan de start en worden niet overvallen door het onderwerp.

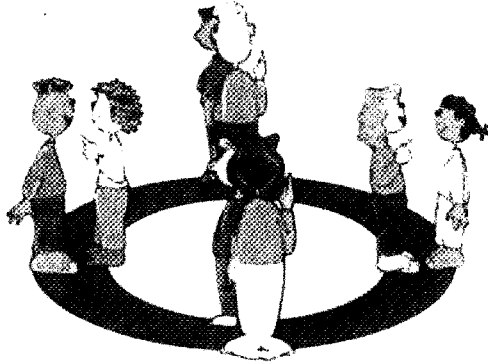
De kring met het aanloopgesprek: In het verlengde van het vorige voorbeeld kan het ook zinvol zijn om de deelnemers aan het kringgesprek vooraf in beperkte kring te laten uitwisselen. Dat kan in een duo gesprek, of met drie – en viertallen. Hierdoor creëer je heel wat extra kansen voor de diepgang van het gesprek. De deelnemers praten vaak gemakkelijker in een kleine groep. Daardoor komen meer indrukken en inzichten aan bod. Soms kun je vragen aan kinderen om in de kring de mening van de subgroep te verwoorden. Je verhoogt de drempel omdat je één persoon de verantwoordelijkheid geeft, maar je verlaagt hem omdat hij niet zijn eigen mening hoeft te formuleren, maar die van de groep. Het blijft anoniemer en hij kan er niet op afgerekend worden.

De carrousel: Een binnen- en buitenkring die in tegenoverstelde richting bewegen. Eens de carrousel stopt, heeft iedereen iemand voor zich staan en kun hij (zittend of staand) een duo-gesprek aangaan. Dit gesprek heeft de veiligheid van een gesprek met twee en de drukte van de groep waardoor niemand hoort wat in het duo-gesprek verteld wordt. De hele groep beweegt en het blijft spannend omdat niemand weet bij wie hij belandt. Door een drietal korte gesprekken tijdens de carrousel hebben de deelnemers verschillende invalshoeken over een bepaald probleem (of onderwerp) leren kennen.

De Binnen/Buitenkring

De Binnen/Buitenkring is één van de vele didactische structuren waar leerkrachten die werken volgens de principes van structureel coöperatief leren uit kunnen kiezen. Een manier om de Binnen/Buitenkring in te zetten is een variant op de weekendkring.

Hierbij worden de volgende stappen gezet:

Leerlingen vormen twee kringen:

Eerst vormen de leerlingen één grote kring. Twee leerlingen die naast elkaar staan, gaan achter elkaar staan, waarbij één in de kring blijft en de ander naar voren stapt en zich omdraait. Zo ontstaan een binnenkring en een buitenkring.

In elk tweetal praat één leerling.

De leerlingen uit de binnenkring vertellen iets naar aanleiding van een vraag of opdracht van de leerkracht.

De leerlingen wisselen van rol.

Leerlingen uit de buitenkring vertellen nu, terwijl de leerlingen uit de binnenkring luisteren.

Eén van de kringen roteert met de klok mee.

De leerkracht geeft aan hoe ver.

Een voordeel van deze werkvorm is dat veel kinderen tegelijkertijd actief bezig zijn. In plaats van één leerling die vertelt over het weekend, is nu de helft van de leerlingen aan het praten. Een tweede voordeel is dat alle leerlingen hun verhaal vertellen, ook de meer verlegen kinderen. Ten derde leren de leerlingen hun klasgenootjes beter kennen, wat de sfeer in de klas ten goede komt.

De Binnen/Buiten kring is voor vele soorten inhoud te gebruiken. Zowel voor persoonlijke (hobby, weekend, favoriete muziek etc.) als in relatie tot leerstof (activeren voorkennis, herhalen, inoefenen)

De boterbriefjes: Elk eerste derde, vijfde,... in de rij krijgt een boterbriefje. Diegenen die een briefje kregen hebben het spreekrecht. Zij mogen vertellen aan hun linkerbuur. (bv. stel jezelf voor, vertel over je vakantie,...) Na een korte tijdspanne rond je het gesprek af en geeft de spreker zijn briefje door aan de persoon die naar hem luisterde. Nu heeft elke tweede, vierde, zesde leerling een boterbriefje. Zij krijgen nu letterlijk het woord, maar richten zich ook tot hun linkerbuur. Hierdoor heeft iedereen contact gehad met twee verschillende personen. Tijdens het kringgesprek vraagt de leerkracht niet wat de kinderen zelf vertelden, maar wat ze hoorden van hun buur. Dit verlaagt de drempel om te spreken.

Enkele inzichten

Lage naar hoge drempel:

In de voorgaande voorbeelden had ik het geregeld over drempelverlagende ingrepen. Uiteraard integreer ik deze stappen om het spreken te vergemakkelijken. Tegen één of enkelen praten lukt nu eenmaal makkelijker dan spreken ten overstaan van een hele groep. Tegelijk bereik je méér dan dat:

Zo krijgen de leerlingen de kans om vooraf hun gedachten te ordenen.

De (beperkte) groep geeft sneller feedback, waardoor iemands inbreng meteen in een bredere context geplaatst wordt.

Door telkens kansen te geven om via veilige werkvormen inbreng te hebben, groeit het vertrouwen om straks in de grote groep te spreken. Er zit m.a.w. ook een procesgerichte factor in. Het procesgerichte pigment zit hem ook in de interactie binnen de kleine (werk)groepen.

Drempelverlagende tussenstappen kunnen zijn:

Risk level	Opdracht	Leerkracht
High	Bespreek samen	Controle
	Schrijf samen op	
	Bespreek met 2	
	Schrijf op voor jezelf	
Low	Denk er over na	Loslaten

Bewaak het veiligheidsniveau en een voer het risico geleidelijk aan op.

Risico **qua vorm** van laag naar hoog:

- Iets tegen mezelf zeggen (inner speech)
- Keuzes kenbaar maken met hand opsteken
- Iets meedelen aan een buur
- Iets vertellen in een kleine (sub)groep
- Met een groep iets presenteren aan de grote groep
- Spreken als verslaggever van een kleine groep voor de grote groep
- Spreken voor de grote groep over een persoonlijk onderwerp
- Geschreven opdrachten kunnen risicohoog zijn als ze nadien worden gepresenteerd aan de grote groep. Geef daarom altijd vooraf aan wat er met geschreven opdrachten gebeurt.
- Lichamelijk contact

Risico **qua inhoud** van laag naar hoog:

- Aansluiten bij een groep zonder woorden
- Vertellen namens iemand anders (een buur/ een groep)
- Persoonlijke informatie die onveranderbaar is (huisnummer, vakantiebestemming, hobby...)
- Persoonlijke meningen
- Persoonlijke gevoelens en behoeften

Een ondersteunend voorwerp: Eveneens drempelverlagend is het meebrengen van een voorwerp. Zo kunnen deelnemers vaak gemakkelijker iets vertellen als het over een voorwerp gaat dat ze bij hebben. Hoewel het verhaal over henzelf gaat, is de aandacht (ogenschijnlijk) op het voorwerp gericht. Kinderen brengen hun knuffel mee, een foto, een medaille die ze wonnen,... Ouderen brengen dan weer graag een boek of een CD mee. Wat het ook is, het is concreet, de spreker heeft iets vast (houvast) en de aandacht is op het voorwerp gericht.

Tip: Geef kleine plastic zakjes mee aan de leerlingen. (cd-formaat, diepvrieszakjes). Zeg aan de kinderen dat zij van thuis dingen mogen meebrengen die hen dierbaar zijn. Eén voorwaarde is wel dat het voorwerp in het zakje moet passen. Via een carrousel kunnen de kinderen dan aan elkaar tonen en vertellen wat ze bij hebben en waarom het dierbaar is voor hen.

De micro - functie: Ik gebruik graag een papieren bal. Kleuterjuffen hebben vaak een micro of een praatpop in huis. De luisterschelp is niet alleen duidelijk maar heeft ook een mooie symboliek. En zo zijn er ongetwijfeld nog heel wat voorbeelden beschikbaar van voorwerpen die aangeven wie het woord heeft. Het biedt duidelijkheid aan iedereen. (cfr autisten) en het voegt organisatie toe aan het gesprek. Wie de micro heeft krijgt het spreekrecht, wie hem niet heeft, heeft luisterplicht.* In het begin van een samenwerking is het goed om deze gespreksregel aan te duiden en vrij strak te bewaken. Naarmate de tijd vordert, maakt de groep zich dit spreekrecht (en luisterplicht) eigen en zie je dat de leerlingen deze regel zelf bewaken en elkaar gaan bijsturen. Bij het begin van een samenwerking krijg ik de bal steeds terug. Naarmate ik voel dat de groep het aankan gaat de bal zonder mij van persoon tot persoon.

* "Geen zin om te luisteren? Dat kan ook, maar doe het dan zonder de andere te storen". Ik zeg dit wel eens om het woord luisterplicht wat te ontdoen van het dwingende. Anderzijds moet het ook letterlijk kunnen om eens een luisterbreak in te lassen. Luisteren is immers hard werken.

Stel open vragen: Ook hier weer stof voor meerdere boeken. Maar als vertrekpunt voor elke gespreksleider blijft het een gouden tip: Stel open vragen. Het nodigt de groepsleden uit tot nadenken en het maakt ruimte voor meerdere antwoorden. De w-woorden vormen vaak een goed begin. Wie heeft een ander idee? Waarvoor dient ... Waaraan denk je als... Welke voordelen heeft... Alleen met de waarom vragen spring ik zuinig om. Ze peilen immers heel vaak naar de waarden van de deelnemers. Dat mag, maar het kan al heel snel bedreigend zijn. Vermoeiend ook. Denk maar aan de peuter die bij elk antwoord steeds weer waarom antwoordt.

Om het stellen van open vragen voor mezelf haalbaar te maken zijn er twee woorden die ik altijd op zak heb: Hoe? en Wat?

In het begin van mijn loopbaan bedacht ik voor mijn workshops goede open vragen. Maar dat werkte niet zo best. De vragen op zich mochten er zijn maar ze sloten niet altijd aan bij de context. Gaandeweg heb ik geleerd om hoe -en wat vragen te stellen waarbij ik de inhoud aanpas aan het onderwerp van de dag. Wat zou er gebeuren als...? Hoe zie je dat...? Wat zijn voor jou...? Hoe kunnen we dit als groep...? Wat stoort jullie het meest? Hoe hebben we gewerkt?

Open trekken: "Wie heeft dit ook al eens meegemaakt?" "Wie denkt er anders over?" "Hoe zien de anderen deze uitdaging?" Dit soort vragen gebruik ik om het gesprek als het ware open te trekken. Door de overige groepsleden aan te spreken, mik ik op meer ideeën, meer deelnemers aan het woord, een ruimer perspectief. Het is een open vraag die anderen uitnodigt om te participeren. Vermenigvuldigen!

Spectrumblik: Bij het stellen van open vragen en het modereren is het goed om de hele groep aan te kijken. Het is een vaak voorkomende valkuil dat we als leerkracht alleen de leerlingen in ons centraal gezichtsveld gaan aankijken. Kinderen die dan zijdelings in de klas of de kring zitten, hebben al snel het idee dat ze niet mee tellen of op zijn minst minder belangrijk zijn. Door geregeld met je ogen de groep af te gaan krijgen iedereen je aandacht en maak je impliciet duidelijk dat de boodschap/vraag voor ieder van hen bestemd is. Dit spectrum kijken versterkt de kracht van je open vragen.

Wachttijd en ontvangst: Open vragen bieden ruimte aan meerdere antwoorden. Dat maakt dat het moeilijker is om dergelijke vragen te beantwoorden in verhouding tot gesloten vragen, waarbij een simpele ja of nee volstaat. Houd daarmee rekening door voldoende wachttijd te voorzien. Sommige onderzoeken wijzen uit dat leerkrachten gemiddeld 1 tot ,2 seconden wachten op een antwoord. Dan lijkt 7 à 8 seconden vaak een eeuwigheid. (tellen in stilte helpt) En toch is dat de tijd die leerlingen vaak nodig hebben om met minder voor de hand liggende vragen om te gaan. Het kan aanvankelijk een uitdaging zijn om die wachttijd te respecteren. Omgaan met stilte is niet de sterkste

kant van onze westerse cultuur. Maar de investering loont. Eens de antwoorden komen, merk je dat de deelnemers ècht hebben nagedacht. De stilte stimuleerde a.h.w. het denkvermogen.

Laten zien dat de antwoorden aankomen is een tip die nauw aansluit bij de wachttijd. Dat kan door een kort antwoord op een bijdrage of een non-verbaal teken dat het antwoord aankomt bij de vraagsteller/gespreksleider. Je geeft duidelijk het signaal dat het antwoord geland is. Het is tevens een aanmoediging naar anderen toe om met hun inbreng te komen. Sommige gespreksleiders nemen deze kans te baat om leerlingen duidelijk aan te moedigen. "Prima", "goed gezien", "daar had zelf niet aan gedacht", "mooi", "kijk eens aan", ... Qua aankomst én bevestiging kan dat tellen. Toch opletten voor de valkuil die eigen is aan deze manier van ontvangen. Alle aangehaalde voorbeelden houden immers een waardeoordeel in. Sommige leerlingen zijn hier zeer gevoelig voor. Zeker als zij de indruk krijgen dat de inbreng van andere hoger ingeschat wordt dan hun eigen inbreng.

Herverwoorden/parafrazeren: Bedoel je dan te zeggen dat... Heb ik het goed gehoord... Klopt het als ik stel dat... Als het met mijn eigen woorden zeg is het dan... Zeg ik het dan juist als...

Allemaal voorbeelden om de inbreng van de deelnemers te toetsen, te verfijnen, te bevestigen. De leerlingen voelen zich des te meer begrepen als jij hun bijdragen nog eens herhaalt met je eigen woorden. Heb je het bij het verkeerde eind? Geen nood, de inbrenger stuurt bij. Dat kan ook perfect om dat je in vraagzin werkt. Door de kans te geven om bij te sturen of te nuanceren krijgen de deelnemers nog sterker het idee dat hun mening ertoe doet.

Jouw mening: Eens de gespreksregels vlot gerespecteerd worden is het goed om "in te dalen" in de groep. Op dit moment verlaat je a.h.w. je rol als moderator en word je een klein beetje deelnemer. Dat houdt onder andere in, dat je hier en daar je eigen mening kunt geven m.b.t. het gespreksonderwerp. Dit is een goed teken. Let wel dat je niet als eerste en niet als laatste je eigen mening geeft. Als eerste zet je de toon en zullen de antwoorden vaak in het licht van jouw bijdrage gegeven worden. Als laatste geef je impliciet het 'amen' aan. Alsof jij even met het juiste antwoord of de moraal van het verhaal komt. Soms is het goed om te "checken voor acces": Willen jullie weten hoe ik ernaar kijk? Vinden jullie het belangrijk dat ik mijn mening geef?

Door de groep te polsen of je bijdrage kaan, vraag je een platform aan de groep. Weerom een teken van respect naar je groep toe.

Door op inhoudelijk vlak deel te nemen aan het gesprek, toon je een deel van jezelf. Leerlingen weten dit enorm te appreciëren en volgen dit voorbeeldgedrag. ("Als hij zich toont doe ik het ook"). Als je jouw mening op een respectvolle manier uit en die plaatst naast de mening van de leerling (in plaats van erboven), bouw je heel veel krediet op. Ook als die mening dan niet strookt met die van de leerlingen.

Zeg wat je doet: Eerder stelde ik al dat je als gespreksleider verschillende rollen kunt vervullen. Om de deelnemers inzicht te geven in wat er gebeurt, kan het heel verhelderend zijn om te zeggen wat je aan het doen bent.

"Ik kom even tussen om enkele mensen tot de orde te roepen"(grenzen stellen). "Ik ga nog twee vragen stellen, want de tijd dringt". (timekeeper) "Ik speel nu even advocaat van de duivel. Mag dat?" (weerwerk bieden in functie van inzicht). Wil ik me even inleven in je moeder en een vraag stellen?(empathie).

Soms dient zich in het gesprek een punt aan dat voor een enkele deelnemer heel erg belangrijk is. Zelf wil je hier op door gaan, maar je weet niet of de groep dit wil. Door dit voor te leggen aan de groep los je dit op.

"Willen we hier eens even op ingaan?" In het slechtste geval kan het niet. Dan kun je nog altijd aangeven dat je bereid bent om op een later moment met de leerling in

gesprek te gaan hierover. Meestal gaan groepsleden hier gemakkelijk in mee. Het feit dat ze gepolst worden maakt hen meegaand.

Eens je dit "schakelen" vlot en openlijk hanteert is dit een sein dat je je goed voelt in de kring. Er is voldoende veiligheid in de groep en jij hebt voldoende vertrouwen. Nu kun je volop "freewheelen".

Plaatsing: Waar de deelnemers zitten heeft soms een invloed op het gesprek. Subgroepen die samen hokken om welke reden dan ook kunnen een remmende invloed hebben op de gang van zaken. Daarom is het soms aangewezen om via een spelvorm de plaatsen te bepalen. Vorm een rij volgens huisnummer, verjaardag, je gestalte,... Ook een energizer waarbij van plaats veranderd moet worden, is vaak een goede manier.

Enkele praktijkvoorbeelden

De coseusezit: Een coseuse is een zitbank waarvan de rugleuning een S-vorm heeft. Als twee personen er in zitten, kijken ze elk een andere kant op, hoewel ze schouder aan schouder naast elkaar zitten. Door twee stoelen naast elkaar te zetten in tegenovergestelde richting creëer je dezelfde houding. Het is een typisch voorbeeld van hoe de opstelling het gesprek kan beïnvloeden. Er is een duidelijke nabijheid, maar omdat je niet verplicht bent om elkaar aan te kijken, maar dat gemakkelijk kan, is het een aangename manier om te communiceren.

Als je over een grotere ruimte beschikt kun je een heus coseusepark maken. Op de tonen van een luchtig muziekje begeven de deelnemers zit door het (denkbeeldige) park. Eens de muziek stopt gaan de deelnemers zitten op de dichtstbijzijnde coseuse en vatten ze het gesprek aan.

Spreekbeurten: Soms is het nodig om het gesprek extra te structureren. Dit kan zijn om sommige al te spraakzame leerlingen wat te sturen. Maar het kan even goed zijn om anderen meer aan het woord te laten. Door elke deelnemer een gelijk aantal stekjes te geven, geef je iedereen een gelijk aantal kansen om iets te zeggen. Als je dit voor het eerst doet zullen de "veelpraters" snel uitgepraat zijn en komen de eerder afwachende leerlingen later aan bod. Bij een volgende toepassing zijn leerlingen al meer vertrouwd met de werkvorm en wachten ze bewust het goede ogenblik af. Het dwingt hen om goed na te denken over hun bijdrage, dit zowel wat betreft inhoud als timing.

Aanvulzinnen: Om het gesprek richting te geven kan het heel zinvol zijn om te werken met aanvulzinnen:

Wat ik het leukst vond was... Wat ik volgende keer anders zou doen is... Iets leuks wat me overkwam is... De inhoud geeft richting aan de inbreng en de zin op zich biedt houvast. Ik mag als deelnemer aflezen en aanvullen. Ik hoef niet te zoeken naar die soms moeilijke eerste woorden.

Het web: Met een touw of een bol wol ga je de groepsleden af. Elke vanger krijgt de kans om (n)iets te zeggen. Eens iedereen geweest is heb je een web van ideeën, gevoelens en meningen. Vooral aan thema's als vriendschap, samenwerking, groepswerk geeft deze web een extra symboliek.

Het kan handig zijn om het koord rond de tafelpoten te laten gaan. Het vast houden van het touw kan voor jonge kinderen nogal eens fout lopen.

Voorzie ook een tweede vraag of thema. Zo kun je de leerlingen de bol weer laten oprollen.

De woordendoos: Als we het kringgesprek binnen de context plaatsen van het sociaal emotioneel leren, kan het hulpvol zijn om een woordendoos te creëren. Via het gesprek/project over een bepaald onderwerp leren de kinderen een aantal belangrijke (al dan niet nieuwe) woorden. Inventariseer deze woorden op het eind, door ze op aparte

kaarten te noteren. Deponeer ze nadien in een woordendoos. Bij het aansnijden van een nieuw thema wordt de doos erbij gehaald en worden de woorden op de vloer in het midden van de kring geplaatst. Dit helpt de kinderen om verbanden te leggen. Soms kan het ook nuttig zijn om het juiste woord te zoeken. Na het gesprek worden de nieuw geleerde woorden aan de doos toegevoegd. Op die manier ontwikkelen de leerlingen een sociaal emotionele woordenschat.

De kring in de kring: Plaats een subgroep in het midden. Laat de overige groepsleden een ruime kring vormen rond de middelste kring. Zo heb je een kring in de kring. In de binnenste kring wordt het gesprek gevoerd, de buitenste kring bestaat uit luisteraars. Aanvankelijk voelen de mensen uit de binnenste kring zich wat bekeken. Als de buitenste kring echter in staat is om de stilte te bewaren, komt het gesprek op gang. Dit geeft een bijzondere dynamiek. Het gesprek in kleine kring heeft iets intiem en toch is heel de groep betrokken.

Door de mensen uit de binnenste kring de kans te geven hun plaats te ruilen creëer je een nieuwe dynamiek. Zit iemand knel? Heeft hij zijn zeg gedaan? Even wenken naar de buitenste kring en hij kan ruilen.

Eerst noteren en dan deponeren: Soms is het goed om een vraag schriftelijk te laten beantwoorden. De antwoorden gaan in een doos en worden door jezelf of de deelnemers voorgelezen. Anoniem of met naam... afhankelijk van het onderwerp in kwestie. Nu reageert iedereen uitsluitend op de inhoud van de kaart en niet op de persoon. De boodschapper en de boodschap weet je wel. Het geeft tevens de kans om goed na te denken over hoe iets geformuleerd wordt

De verhelderende vraag en de constructieve suggestie: Bij oudere leerlingen of volwassenen kun je deze werkvorm hanteren. Iedere deelnemer heeft twee kaarten, liefst in een ander kleur. Er werd een probleemstelling of een uitdaging aan de groep voorgelegd. Iedere deelnemer mag een verhelderende vraag (groene kaart) stellen. Zo krijgen de groepsleden een breed beeld van het probleem dat zich stelt. Naarmate de tijd vordert komt er ruimte voor de constructieve suggesties (rode kaart). Hierop mag niet gereageerd worden. Noch in bevestigende noch in bekritiserende zin. Elk voorstel heeft bestaansrecht. Doordat je een beperkte inbreng hebt, word je gedwongen om heel nadrukkelijk na te denken over je bijdrage. Die bijdrage wordt daarenboven nog eens sterk gestuurd. Hierdoor verhoog je de gerichtheid van de groep op het probleem en creëer je een soort verbondenheid om samen aan het probleem te werken. Rond het geheel af door te polsen wat ze aan de denkoefening hebben gehad.

Lopende praatjes: Ook wel eens huddles genoemd.

Ga per twee staan en vertel over jouw passie. Bespreek per vier hoe het in de klas gaat op dit moment. Zoek per drie ideeën voor het schoolfeest. Loop door elkaar tot de muziek stopt en werk samen met de dichtst bijzijnde persoon.

Het gaat dus om spontane korte contacten met enkele mensen als voorbereiding op het gesprek in de grote groep. Die gesprekken gebeuren stand waardoor ze een soort luchtigheid behouden.

Als een kringgesprek stopt kan het zinvol zijn om even tussendoor een zittend praatje in te lassen. (Per twee of per drie komt altijd uit.)

Blitzlicht: Deze werkvorm wordt vaak gebruikt om een sessie af te sluiten. Vraag aan de deelnemers om één woord te zoeken om het gesprek te typeren. Laat iedereen nadenken. Als de deelnemers hun woord gevonden hebben leggen ze de handen op de knieën. Ook diegenen die gaan passen doen dit. Eens iedereen klaar is ga je in een strak tempo de groep af door elke leerling aan de wijzen met een hand die open en dicht gaat. Dit verwijst naar het blitzlicht dat aan en uit gaat. Zo kun je op een korte maar duidelijke manier turven hoe de deelnemers het gesprek beleefd hebben.

Rolleke bolleke: De helft van de leerlingen zit in de kring. Elk leerling heeft iemand achter zich. Met een bal rollen we naar de verschillende zittende leerlingen. Die krijgen een (spreek)beurt. Eens de bal weg is gaat de persoon die achter de spreker stond zitten. Zo weet de spreekkring wie al een beurt gehad heeft.

Valkuilen:

Iemand aanduiden: Als er niet meteen antwoorden op open vragen komen, gaan we wel eens twijfelen. Dan is het zeer verleidelijk om iemand persoonlijk aan te spreken. "Pieter, zeg jij het eens". "Wie helpt ons eens vooruit?...Anja?" Hoewel de meeste leerkrachten weten tot wie ze zich richten, zet het toch een bepaalde druk op de leerling in kwestie. Ze voelen zich een stuk verplicht om met een antwoord te komen. Het is beter om gewoon de vraag in vraag te stellen. "Was ik onduidelijk?", "Is de vraag te moeilijk?", "Hebben jullie meer tijd nodig?". Op die manier geef je uiting aan je eigen onzekerheid (waardoor ze verdwijnt) en geef je de kans aan de groep om aan te geven hoe de vraag binnen kwam. Als de vraag inderdaad te moeilijk was, zullen ze dat snel aangeven. Meer tijd om er over na te denken of ruimte voor een snel overleg met twee is vaak welkom.

Jouw referentiekader: De gespreksleider is ook maar een mens. Hij heeft zijn eigen overtuigingen, principes en achtergrond. Zonder deze te loochenen is het toch goed om deze tijdens het gesprek "on hold" te zetten. Je eigen overtuigingen even buiten beschouwing laten is gemakkelijker gezegd dan gedaan. Verbaal kan dat nogal lukken, maar ook non verbaal zeg je ontzettend veel. We kunnen onze eigen interpretatie nooit helemaal uitschakelen, maar proberen is hier altijd op zijn plaats. Je eigen waardenpatroon goed kennen is hier een absolute voorwaarde.

Door je te richten op gesprekstechnische vaardigheden en het proces binnen de groep zet je vaak je eigen interpretatie op waakvlam. Het is daarom goed om zicht te hebben op je eigen "triggers". Noem ze gerust de vonken die jouw waakvlam doen oplaaien? Zo zal de vredelievende juf misschien heel gevoelig zijn voor racistische uitlatingen. Een leraar die zijn hart verpand heeft aan Club Brugge zal mogelijk minder ontvankelijk zijn als een leerling de loftrumpet opsteekt over Cercle. Ook op die momenten is het aan de gespreksleider om iedereen in zijn waarde te laten!

Wie wil er daar iets over zeggen? Als ik die vraag hoor ben ik geneigd om te vragen "Wat wil je nu eigenlijk horen?". Op zich lijkt er niets mis met die vraag en toch ervaar ik hem vaak als een losse flodder. Een soort geluksschot dat hopelijk ergens landt. De zin mist ook de overtuiging van een gerichte vraag. Als je zeker bent van je vraagstelling, vraag je je niet af of er iemand is die wat wil zeggen. Ga uit van je eigen sterkte en stel een gerichte vraag. Dat kan door vooraf jezelf enkele vragen te stellen. "Waar wil ik het over hebben?", "Wat wil ik weten van hen?", "In welke richting wil ik dit gesprek sturen?". Koppel die aan de startwoorden "Wat" en "Hoe" en je zult na verloop van tijd merken dat je steeds soepeler open vragen gaat stellen.

Sluipende angst: Soms gaan we in de kring het rijtje af. Dat gebeurt heel vaak bij het voorstellen van de deelnemers. Mensen die niet graag het woord krijgen, hebben moeite met deze werkvorm. Ze zitten voortdurend te tellen hoe veel mensen er nog moeten en denken na over hetgeen ze zullen zeggen. Deze gedachtegang verstoort het luistergedrag. "Creeping fear" noemt men dit in de Engelse literatuur. Door met een bal of een praatpop de groepsleden willekeurig aan bod te laten komen vermijd je deze valkuil. De schuchtere deelnemers kunnen niet meer aftellen, luisteren daardoor gerichter en doen zodoende ideeën op over hoe ze zelf hun bijdrage kunnen leveren.

Stille leerlingen: Leerkrachten vragen mij wel eens of ik geen ideeën heb om deze of gene leerling aan het praten te krijgen. Als ik dan wat doorvraag over de leerling in kwestie blijkt inderdaad dat ze een aantal zaken hebben uitprobeerd. Apart aanspreken, wachten, sterk uitnodigen, het woord opdringen,... Wat ik altijd wil weten is of zo'n leerling de groep stoort? Heb je het idee dat hij luistert? Is hij mee met het gesprek? Als hier bevestigend op geantwoord wordt, stel ik andere vragen. Hoe interpreteer jij het zwijgzaam gedrag? Waarom is het belangrijk voor jou om de leerling aan de praat te krijgen?

Hieruit blijkt geregeld dat de leerkracht 'stil' gelijkschakelt met timide, problematisch, bang,... Net door die overtuiging laten we ons vangen. "Maak er ruimte voor en ga niet trekken" is hier het beste devies. Het gaat hier om leerlingen die luisterend leren en vaak méér betrokken zijn op het gesprek dan sommige praters. Dat blijkt dan uit hun schriftelijke bijdragen of wanneer zij in een één op één gesprek de kans krijgen om hun mening te geven.

Praktijkvoorbeelden:

Rugdekking: Laat de helft van de deelnemers in een kring zitten. Achter elke deelnemer zit of staat een tweede leerling. Zo heeft iedereen rugdekking. Alleen de voorste leerlingen mogen deelnemen aan het discussiegesprek. Zij kunnen wel telkens overleg plegen met de persoon die "rugdekking" biedt. Op gezette tijden mogen de sprekers ook ruilen met hun partner en bieden zij zélf steun.

Postkaartenkring: Leg in het midden van de kring een stel postkaarten. Die kun je sparen tijdens de vakanties. Je kunt ze ook gratis verkrijgen via de hangers bij McDonalds of in de bioscoop. In geen tijd heb je een rijke collectie aan prentkaarten. Als je ze op de grond midden de kring legt geven ze een heel rijk palet aan beelden. Deze beelden dienen om de deelnemers de kans te geven om b.v. te evalueren. De opdracht luidt dan: Zoek een kaart die weergeeft hoe je deze sessie hebt ervaren.

Kernwoorden via je voornaam: Schrijf je voornaam vertikaal en in drukletters op een blaadje. Gebruik de letters uit je naam om kernwoorden te vormen. Die woorden verwijzen dan b.v. naar zaken waar je de afgelopen tijd (rekbaar begrip) mee bezig was. Ga met dit briefje op pad (carrousel kan ook) om een gesprek aan te gaan met een medeleerling. Om ervoor te zorgen dat iedereen aan bod komt vraag je aan de kinderen om elk om beurt een kernwoord toe te lichten.

Stel jezelf voor aan de hand van je sleutelbos. (oudere leerlingen/volwassenen)
Iedereen haalt zijn sleutels te voorschijn. Die kunnen ze gebruiken om zichzelf voor te stellen. Het is concreet en biedt tal van mogelijkheden om iets te zeggen over zichzelf. Zo hebben sommigen om een bepaalde reden juist die sleutelhanger. Soms heeft iemand nog de sleutel van een huis waar vroeger een geliefde woonde. Enz...

Het verhaal zonder meer: Elke leerling mag aan de hand van een (persoonlijk) voorwerp vertellen. Waarom heeft hij het mee? Wat betekent het voor hem? Waar staat het symbool voor? Wie het woord wil, neemt het. Er is geen praatpop of ander hulpmiddel om een spreker aan te geven. Elk doet zijn verhaal op zijn manier en binnen zijn eigen tijd. Tijdens of na het verhaal mag er niet gereageerd worden. * Als na een tijd blijkt dat niemand het woord neemt, rondt de leider het gesprek af met de woorden "Eénmaal, andermaal, verkocht!" Dit laatste gebeurt traag. Tijdens het afronden kunnen leerlingen alsnog hun verhaal beginnen. Zij zaten waarschijnlijk nog op de wip. "Zal ik iets vertellen of niet?"

Nadien blijkt vaak dat het niet mogen reageren op de verhalen een sterke invloed heeft op de oefening. Sommigen ervaren deze stilte als remmend. Voor anderen is het dan juist weer dit dat er voor zorgt dat ze met hun verhaal willen komen. "Ik wist dat er geen vragen zouden komen, en daardoor voelde ik me vrij om te spreken."

* Als een verhaal ronduit hilarisch is mag er natuurlijk wel gelachen worden. Om dezelfde reden vraag je de leerlingen om hun voorwerp niet door te geven. Wie het wil delen met anderen legt het in het midden van de kring, waardoor hij zo, zonder woorden, iedereen uitnodigt om na de oefening een kijkje te nemen.

Literatuurtips en bronnen:

"Hé doe je mee?" Interactieve werkvormen voor het basisonderwijs en het jeugdwerk. Deel 4, kringgesprekken. Uitgeverij Bakermat. ISBN 90 5461 347 5

Het kringgesprek: Emotionele en sociale opvoeding op school. (Deel 1 tot 4) Harold Bessel. Uitgeverij Lemniscaat Rotterdam ISBN 90 6069 335 3

Op zoek naar normen en waarden / druk 1, Boek • Paperback • Danielle Bersma • ISBN: 9076771588 • Nederlands • Studieboek • 2005, Kringgesprekken met kinderen en tieners

<http://www.onderwijsmaakjesamen.nl/index.php?paginaID=30>

<http://www.onderwijsmaakjesamen.nl/index.php?paginaID=30>

Koen Mattheeuws

Art de Co

Training en groei in het onderwijs
Polderstraat 38
8300 Knokke – Heist
0496 56 45 94